

מאת כתבנו המדיני בצרפת

מאמרו המדיניים הראשונים של אליעזר בן יהודה בעתון הירושלמי "חבצלת"

יוסף לנג

יהודה — חזון התחייה הלאומית, תחיית הדיבור העברי ויישוב ארץ ישראל.
ב. היחס אל בן יהודה ופועלו. עמדותיו של אב"י, כבר בראשית הופעתו הציבורית, כהתנהגותו ואורח חייו, חרגו בתעושת מן המקובל בחברה הירושלמית השמרנית ודעותיו בסוגיות שונות עמדו בסתירה למוסכמות. לכן קמו לו מתנגדים רבים ואלה, כמובן, לא מצאו כל עניין לשמור על יצירותיו שהיו שנויות בשעתן במחלוקת, למען הדורות הבאים.

אליעזר בן יהודה נשאר אפוא בתודעתו של היישוב בארץ כ"מחיייה הדיבור העברי" וכיוצרו של מילון הלשון העברית. מרבית פעילותו הציבורית והעתונאית נשתכחה. בגלל סיבות אלה ואחרות נותרו מאמריו המדיניים הראשונים, ללא כל התייחסות. יעקב כנעני, מזכירו של איתמר בן אב"י, בנו של אליעזר בן יהודה, אשר ערך רשימה ביבליוגרפית של כתבי אליעזר בן יהודה, נתקל כבר בשנות ה-20 בקשיים מרובים באיתורם של מאמרים אלה. הוא קבע כי שניים מהם לא נדפסו בשום עתון. גם ציונים ביבליוגרפיים אחרים הנוגעים לחלק מן המאמרים הללו אינם מדויקים, וכנראה לא היו לנגד עיניו בשל נדירותם.

לשמנת המאמרים שני רבדים ברורים: הרובד העליון הגלוי — עניינים מדיניים שעיקרם התרחשויות ומהלכים במישור הבין לאומי, לצידן של מצוקות חברתיות ומאבקים פוליטיים בצרפת פנימה; והרובד הפנימי, שדרכו יוכל המעיין היטב לעמוד על דעותיו של בן יהודה בסוגיות שהעסיקו אותו במשך שנים אחר כך. ככתב מדיני לא יכול היה לתת להן ביטוי מפורש ולכן הן מופיעות במרומז ובדרך אגב ואן לפרקים במישורין. נושאי המאמרים, אף שהוגדרו כדבעי, משקפים את שאיפותיו הלאומיות ואת יחסו אל תופעות הנוגעות לגורל בני עמו בארץ ישראל ובתפוצות.

מעטים הם היוצרים כשדה העתונות העברית אשר חייהם ויצירתם היו נושאים למחקר ולהתייחסות כפי שזכה להם אליעזר בן יהודה בחייו ולאחר מותו.

כבר בראשית דרכו כעתונאי עוררו מאמריו תגובות — אוהדות וביקורתיות כאחת. רק מעטים נותרו אדישים אל מול ביקורתו הנוקבת ורעיונותיו החדשניים.

כל העוסקים ביצירתו רבת השנים (1879-1922) התמקדו מטעמים מובנים בפובליציסטיקה "הבן יהודאית" בשל מקוריותה, ראשוניותה וסגנונה המיוחד שחרגו מן המקובל והשגור באותה עת. טעמים של מאמריו לא פג שנים רבות לאחר כתיבתם והם חזרו ונדפסו בקבצים שונים ביוזמת בני המשפחה, מקורביו וחוקרי מורשתו. רבים מהם הפכו במשך השנים לנכסי צאן ברזל של העתונות העברית ושל תנועת התחייה הלאומית!

כשלושים מאמרים מפרי עטו של בן יהודה נדפסו כעתונים העבריים טרם עלותו ארצה, ומביניהם שמונה בעלי צביון שונה ומיוחד: מאמריו המדיניים. אלה נודעו בשם "מכתבים מצרפת" ונשלחו על ידו מפאריז לעתון הירושלמי "חבצלת" בשנת 1879. מאמרים מדיניים אלה, בניגוד למאמרים הפובליציסטיים, לא הרשימו את קוראי העתון בעת הופעתם ואף לא עוררו עניין מיוחד בין חוקרי מורשתו.

לזניחתם היו כמה סיבות:

א. אופי המאמרים — הם נשלחו מפאריז, תיארו את המציאות הפוליטית והחברתית בצרפת ואת ההתרחשויות המדיניות באירופה. נושאים אלה היו זרים להוויה הירושלמית באותן השנים ולכן גם לא הותירו עליה את רישומם. כשם שהנושאים היו זרים לציבור הקוראים הירושלמי, כך גם רוח המאמרים. במאמרים אלה השתקפה רוח פטריוטית צרפתית ובשל כך גם נעדרו ממרביתם מאפייני כתיבתו הפובליציסטית של א. בן

בית הנבחרים והסנאט הצרפתיים. כשאר עתונאיה של פאריז התחכן הסטודנט היהודי הצעיר במנהיגי המפלגות השונות, במדינאים זרים שהתארחו בעיר ובאנשי הבורהמה.

באותה תקופה נתגבשו דיעותיו הפוליטיות של אליאנוב אשר היה עד לתוצאות מלחמת רוסיה-תורכיה (1877-1878) ולחזויו השלום וההסכמים המדיניים שנחתמו באותה עת. אז גם עוצבו עמדותיו ביחס לעתידו של העם היהודי ותחייתו הלאומית.

בשנות שהותו בפאריז התקרב אליאנוב הצעיר גם אל המשכילים היהודיים, ברובם מהגרים מרוסיה כמותו. רבים מהם התרכזו מסביב לאישיותו המיוחדת של בר גולדברג, זקן המשכילים היהודיים בפאריז.³ למעורבותו של אליאנוב בחוגים הללו ולהתעניינותו בעתונות ובספרות העברית של אותם הימים נודעה השפעה על החלטתו לאחוז בעט סופרים ולהעלות את רעיונותיו על דפי העתונים העבריים.

מאמריו הראשונים שנשלחו מצרפת ומאלז'יר — בה שהה ב־1881 לצורכי ריפוי ממחלת השחפת — לעורכי העתונים העבריים, היו משני סוגים: א. מאמרים פובליציסטיים בעלי תכנים יהודיים ולאומיים ובענייני לשון; ב. כתבות בנושאים חברתיים ומדיניים באירופה ובצרפת.

במאמרו הפובליציסטי הראשון, "שאלה נכבדה", שנתפרסם בעתון "השחר" הווינאי (ניסן תרל"ט-1879), אף שלא היה מגובש דיו, הצביע העתונאי הצעיר, שהיה אז כבן עשרים ואחת, על השאלות המרכזיות של העם היהודי באותה שעה ועל הדרך לפתרונן.

הופעת המאמר בעתונו של פרץ סמולנסקין, לאחר שנדחה במתכונתו הראשונה על ידי דוד גורדון עורך "המגיד", עודדה את בן יהודה — השם שבו בחר לחתום על כל מאמריו — להוסיף ולפרסם את רעיונותיו.⁴ מאמריו מאז ועד עלייתו ארצה, בראשית תרמ"ב (שלהי 1881), נדפסו בעתונים העבריים הבאים: "השחר" בווינה, "המגיד" בליק ו"חבצלת" בירושלים.

מאמריו הפובליציסטיים עסקו בחינוך והשכלה תוך הדגשת חשיבותה של העברית כשפה מדוברת, התחייה הלאומית ומרכזיותה של ארץ ישראל ויישובה, וענייני לשון.

מרבית כתבותיו מאמריו ראו אור בעתון "חבצלת" והאחרון שבהם — לפני עלותו ארצה — "ויקטור הוגו", נדפס באדר ב' תר"ם. שאר מאמריו כאמור, נדפסו בעתונים העבריים בגולה והאחרון שבהם, "מכתב לבן יהודה", נדפס ב"השחר" (תמוז תרמ"א) כשלושה חודשים לפני בואו לירושלים. חודשים ספורים לאחר פרסום מאמרו הראשון ב"השחר", שלח בן יהודה את כתבתו המדינית הראשונה לעתון "חבצלת". זו נתפרסמה תחת הכותרת "צרפת" (גיליון 38, י"ט מנחם אב תרל"ט). היתה זו הראשונה בסדרה בת שמונה כתבות מדיניות שנדפסו פעם או פעמיים בחודש. עבודתו של בן יהודה, ככתבו המדיני של "חבצלת" בפאריז, נסתיימה בחודש כסלו תר"ם (סוף 1879). מאז ועד עלותו ארצה לא נתפרסמו יותר מאמרים בנושאים מדיניים מפרי עטו. הוא שב



אליעזר בן יהודה בצעירותו

ראשית עבודתו העתונאית של בן יהודה

תחילת דרכו של אליעזר בן יהודה כעתונאי, היתה בצרפת. בסתיו 1878 הוא הגיע לפאריז בשם אליעזר אליאנוב, לאחר שסיים את לימודיו בבית הספר הריאלי בעיר דינאבורג שברוסיה. אליאנוב הצעיר החליט ללמוד רפואה בפאריז, כיוון שסיכווי להתקבל ללימודים אלה ברוסיה היו קלושים.

עם בואו לעיר האורות החל להשלים ידיעותיו בשפה הצרפתית ולהכשיר עצמו ללימודים. באותה תקופה חי חיי סטודנט יחפן. באחד מביקוריו בספריית המהגרים הרוסיים בפאריז, פגש בכתב העתון הרוסי "רוסקי מיר" (העולם הרוסי) — ניקולאי צ'שניקוב. עתונאי זה, בן למשפחה מיוחסת, היה מעורה היטב בחיים המדיניים והחברתיים בבירה הצרפתית. הוא אימץ את אליאנוב, העסיקו בתרגום ושימש לו "למורה דרך ומגן ומתסה לי כל ימי שהותי בפאריז."²

כאמצעותו של צ'שניקוב נפגש אליאנוב עם עתונאים, אנשי חברה ופוליטיקאים ובהשפעתם העמיקה מעורבותו בהתרחשויות הסוערות של אותם הימים בצרפת. ידידו זה פתח בפניו את דלתות

מגיע בן יהודה להכרה כי היהודים אינם ציבור של בעלי אמונה דתית בלבד, אלא עם לכל דבר, אלא שהעם הזה חסר מספר מאפיינים בסיסיים כדי שיהיה ככל העמים. על מנת להעניק לעם היהודי צביון של עם "נורמלי", נדרש בן יהודה לסמלים לאומיים ולמסגרות קונקרטיות ולא רק רוחניות.

כך משולבות במאמריו של בן יהודה "צרפתיותו" ו"יהודיותו" זו לצידה של זו, אלא שמתוקף הנסיבות, גברה במאמריו המדיניים צרפתיותם של נושאי כתיבתו ואילו במאמריו הפובליציסטיים – המסרים הלאומיים, החינוכיים והלשוניים.

מאמריו המדיניים של בן יהודה שנדפסו ב"חבצלת" הירושלמי היו למעשה הראשונים שעסקו בעניינים פוליטיים כלליים מכלי ראשון, ולא כמקובל אז, כהעתקה ישירה מן העתונות הכללית.⁶

הסגנון והלשון

לקורא המאמרים נראים סגנון כתיבתו של בן יהודה ולשונו ארכאיים, ומשופעים במליצות. הם מעידים על החסך המשוער במילים ובמונחים לשימוש יומיומי, ובמיוחד במונחים מתחום מדעי המדינה והחברה. אף שהדבר היה לו לזרא, נאלץ בן יהודה לעשות שימוש רב במושגים לועזיים, שלא נמצאו להם חלופות בעברית. מונחים כגון: רפובליקה, קומיסיון, פרינץ, יזואיטים ואחרים, חוזרים פעמים רבות במאמרים אלה. עם זאת, נוקט בן יהודה שיטות שונות כדי להמעיט ככל האפשר את השימוש במלים זרות.

א. תרגום לעברית. כבר במאמרו הראשון, "שאלה נכבדה", תרגם בן יהודה את המונחים: סוציאליזם לתורת החברות, וקומוניזם לתורת השותפות. גם במאמרים מפאריז רווח השימוש במונחים אלה. בדרך זו הגיע בן יהודה לקיצוניות, עד כדי כך, שאת שמו של הנסיך הבנופריטיטי, ז'רום, הוא הסב לשם עברי – יורם.

ב. שימוש במושגים מקראיים. שמות עמים ולשונות אירופיים מובהקים מופיעים במאמרים כפי הופעתם ברשימת העמים במקרא (בראשית, י'): גרמניה = אשכנז, גרמנית = אשכנזית, הונגרי = הגרי. כמי שהושפע מכתבתם של סופרי ההשכלה, ניכרים גם בכתיבתו של בן יהודה שרידי אותו סגנון, מגופח ומליצי, ממנו השתחרר רק כעבור זמן.⁷ לעיתים מזומנות באה ה' הידיעה לאחר אותיות היחס: ב, כ, ל, ומלים כגון: להילדים, להדת החדשה ודומיהן מצויות למכביר במאמרים.

ההשפעה המקראית היא המאפיינת ביותר את סגנון המאמרים. פסוקים מקראיים רבים מצוטטים הן כלשונם – "איש תחת גפנו ותחת תאנתו", הן בהתאמה לנושא הנדון – "מכף רגל ועד ראש אין בה מתום", והן כחלקי פסוקים וכיטויים כגון: "ארחות עקלקלות", "צל הרים כהרים" ועוד. מדי פעם מסרס בן יהודה, במכוון, פסוקים לשם לעג ואירוניה: "זאב עם כבש יחדיו יגורו" וכדומה. שימוש רב נעשה ב"ו" ההיפוך המקראית: "וירבו להוכיח", "ויחילור", "ויתם" ועוד.

בהקשרים דומים המתייחסים אל החינוך בארץ ישראל, העסיקו את בן יהודה עוד שנים רבות לאחר מכן.

במאמריו עולים לדיון ולביקורת סוגיות מדיניות שונות הנוגעות לצרפת ולמדינות אחרות, אך בתוכם שלובים כדרך אגב או במפגיע, השקפותיו הלאומיות של בן יהודה ורעיונותיו ביחס לעתידו של העם היהודי. הוא מותח, מדי פעם, קווי דמיון ברורים בין אירועים כלליים המתייחסים למדינות אירופה, לבין התרחשויות היסטוריות שפקדו את העם היהודי.

בולטת במיוחד ההשוואה שעורך בן יהודה, בין יום הארבעה בספטמבר בצרפת – יום הכרזתה של הרפובליקה – לבין י"ז באלול, היום בו גורשו, לפי המסורת, הרומאים מירושלים בשנת 65 לספירה. יום זה מציע בן יהודה לחדש ולקבוע כיום זיכרון לעם היהודי.

גם אזהרותיו למדינות אירופה מפני שאננות מוגזמת, נוכח מזימות גרמניה, נתמכות על ידו בהזכרת אירועים טרגיים מעברו של העם היהודי, תוך שהוא עושה שימוש בפסוקי המקרא הרלוונטיים.

מן המאמרים הללו עולה בבירור, שהתפקיד אשר קיבל על עצמו – כתב מדיני – היה צר על מידותיו והגביל את רוחו התוססת: "הלא תפארת היא לסופר עברי", כותב בן יהודה באירוניה, "לחקות מעשי סופרי אירופה, האין זאת?" ואכן, הוא אינו מסתפק במילוי תפקידו המוגדר, ושולח מאמרים נוספים מפרי עטו לעתונות העבריים. מאמרים אלה, כאמור, דנים באופן כוללני וממצה במצבו של העם היהודי ועתידו.

מאמריו המדיניים מהווים עדות מרשימה להצלחתו של בן יהודה הצעיר, המהגר היהודי מרוסיה, ללמוד תוך פרק זמן קצר יחסית את תולדותיה של צרפת ואת ההיסטוריה של אירופה. שקדנותו הרבה ועיונותו הפוליטית המפותחת, מאפשרים לו להתמצא במידה מעוררת הערכה, במבוכי הפוליטיקה הצרפתית ובתהליכים המדיניים בארצות אירופה האחרות.

במסגרותיו ובהערכותיו, אף שלעיתים הן נראות שטחיות, נאיביות ומושפעות מדיעות קדומות, ניכרת בכל זאת ראייה מפוכחת וריאליסטית עם שמץ של חזון מדיני.

לצד בקיאותו בתהליכים ההיסטוריים, המדיניים והחברתיים, מתבלטת במידה רבה עובדת היותו משכיל יהודי. בנוסף על חינוכו היהודי-מסורתי בצעירותו, הוסיף בן יהודה לשקוד על לימוד תולדות העם היהודי ולא הניח ידו מעיון במקורותיו ההיסטוריים.

גם ממאמריו המדיניים עולה, כי בתקופה זו של חייו עוצבה הכרתו הלאומית והתגבשו רעיונותיו בדבר תחייתו הלאומית של עמו. השפעותיהם של האירועים המדיניים באירופה, מחזקים, אפוא, יותר ויותר את תודעתו הלאומית והוא מפגין במאמריו את ההכרח בשמירת המסגרות הלאומיות בכלל, ושל העם היהודי בפרט.

לדעתו של בן יהודה אין תחליף משמעותי לקיומם של העמים ולכן הוא שולל מעיקרן את האידיאולוגיות הסוציאליסטיות והקומוניסטיות. מתוך ראיית גורלם של העמים השונים באירופה

ה ש ח ר

אור נתיב על דרכי בני ישראל בעתות העבר וההווה

אז יבקע פסוקי אונך נאדקתך פתחה תצמת
(ישעיה נ"ח ח')

כ"ו יבוא

- א) טאמרי-חכמה, דברי הימים, תולדות אנשי השם, תולדות השיר והפליטה בשפת עבר.
- ב) ספרים, יצירות ומסעות, מקורות הספרים הכתובים בשפת עבר.
- ג) באורים בכתבי הקודש, בתלמוד מדרשים ואגדות.
- ד) תרשומות הנעשות בקרב בית ישראל, ידיעת ספרים.
- ה) בכתבי אנשי השם.
- ו) ספרים עתיקים הנמצאים בכתבי יד.

יוצא לאור

ע"י

פרץ בן משה סמאלענסקין

"השחר" בעריכת פרץ סמולנסקין פירסם את מאמרו הנודע של בן יהודה – "שאלה נכבדה"

תופעה מיוחדת לבן יהודה הוא השימוש בפעלי העתיד המקוצר, בנוסף לשימוש הרגיל בו: "וירב", ודומיו. כן יצר הכותב פעלים "חדשים" כגון: "ויכתו" מלשון וכתתו.

במשפטים הארוכים והמסורבלים שיבץ בן יהודה תקבולות רבות, מקראיות ואחרות שהוא יצרן: "איש מזימות ובעל חלומות", "ויהם...ולא יוסיף", ועוד רבות אחרות.

כדי להעשיר את דבריו ולהדגיש פרטים בעלי חשיבות לכותבם, נטה בן יהודה להכפיל מלים ולשלשן: "וישכח, וישכח, וישכח", ובמקרים רבים עוד יותר נעזר בכפלי מבעים של מקור מוחלט ופועל כגון: "הצעד הצעידהו", "התעה התעה" ועוד. לעיתים ההכפלה היא של מושא פנימי: "תענשם ענש" ודומיהם.

כל אותם הסמנים הלשוניים, שמקורם כאמור מקראי, הולידו סגנון כבד ומחוספס, מה גם שהוראתן של מילים שונות קיבלה משמעות שונה בלשונו של בן יהודה: בדברו על "גאון הצרפתיים" מתכוון הכותב לגאוותה של צרפת, ובתארו את "משאיו של הנסיך", הכוונה היא לנאומיו. אמנם אין לראות בבן יהודה יוצרו של סגנון חדש, אולם בכל מאמריו ניכרים סממני כתיבתו הייחודית, המבוססת, כאמור, על לשון התנ"ך ועל סגנון סופרי ההשכלה.

כדי לשוות למאמריו תוקף אוניברסלי ואמינות ראויה, בחר בן יהודה לצטט משפטים שלמים ולפעמים שברי פסוקים מפייהם של פילוסופים וחכמי האומות: דידרו, לסינג ואחרים, שדברי אחדים מהם תורגמו על ידו.

מתוך המאמרים מתבלטת העובדה שפרט ללשון המקרא לא עושה המחבר כמעט כל שימוש ברבדי לשון אחרים. פרט לתיארוך המאמרים (דר"ח = דראש חודש) ולצירופי מילים מועטים מאוד מלשון חז"ל (משנה) כגון: "נאה דורש", אין למצוא כלל השפעות

של לשון חכמים ושל לשון ימי הביניים. עם זאת כבר במאמריו אלה מתגלה, כאמור, בן יהודה כמחדשן של מילים כגון: ועדה, סדר יום ועוד.

כתיבתו של אליעזר בן יהודה כתיבה חסרה היא, בלא אימות הקריאה. לעיתים מזומנות יקשה על הקורא לעמוד על פשרן של המילים: לנדנה = לונדונה, סנטרים = סנטורים ועוד. בנוסף, המשפטים הארוכים מורכבים ומחוכרים, ומקשים ביותר על הבנת הנקרא.

הקשיים הטכניים מכיידים עוד יותר:

א. שגיאות הדפוס, השמטות מילים או אותיות;
ב. מושגים ומילים מופיעים פעמים אחדות ובכל פעם כתיבתם שונה: רפובליק – רפובליק, איירופא – איירופה – ארפה וכדומה;

ג. מילים לא מעטות מטושטשות ואינן ניתנות לזיהוי ולפענחה. יש שהניחוש גובר על הוודאות שבקריאתן.

אכן, כברת דרך ארוכה ומשמעותית עבר סגנונו המשכילי של בן יהודה מן המאמרים המדיניים ועד לגיבושו של הסגנון העברי החדש שנודע בשם "הסגנון הירושלמי" – "שהוא סגנון חדש, סגנון שפה פשוטה, חיה... סגנון של בני אדם מעולם המעשה..."

בן יהודה בתרבוש עות'מאני, לאחר עלותו ארצה



לא חדלו מבקש תאנה [תואנה] להשליך שקוצים על הממשלה ושריה ולתת צירי נגף ואבני מכשול על דרכיה בקותם [בקוותם] כי בהכשלה תשוב המשרה לידם הם ולכן, למען הגדיל כחם, השלימו המפלגות השונות הצוררות להממשלה אשה את רעותה ותהינה למחנה, מחנה ההתנגדות. כזאת ראינו פעמים רבות וכזאת ראינו גם היום בסנט. מקומות סנטרים [סנטורים] נפקדו ביום הזה. יען רבים מהם הלכו לנדנה [לונדונה] ליום קבורת הפרינץ נפוליון ההרוג בידי הזולים [אנשי שבט זולן] באפריקה. השאלות אשר נשאו ונתנו בהן היום לא רבות הערך המה והמשא ומתן הלך מבלי כל שאון, ורק ככלות המו"מ והיושב ראש, האדון ימרטל, קרא באזני הסנטרים את סדר יום המחרת, אשר בו הזכיר גם בחירת קמיסיון [ועדה] אשר תשא ותתן בחק [בחוק] פרי על דבר השכלת העם, רק אז, קם שאון גדול. האדון לארנטי, מהדבקים בבית ברכון [בורוכן], חוה דעתו כי לכבוד הפרינץ המת על הסנט לאחר את בחירת הקמיסיון עד שוב הסנטרים מלונדון.

"מדוע?" יצא מפי האדון פלטן (מהדבקים ברפובליק), "מה לה לרפובליק ולקבורת הפרינץ? רק לבחור להם ראש חדש החפץ בכתר מלכות הלכו לונדונה, ורק מזימת מרד היא הדבר הזה." הדברים "מזימת מרד" יצא מפי האדון פלטן ותשואה מלאה את הבית: "היש צדקה [זכות] לאיש ממנו לכנות את חבריו מורדים?" קראו מכל פנה, ויקומו סנטרים אחדים מכסאותיהם ויעלו על הבימה לענות לפלטן: לשוא קרא היושב ראש כי יחדלו מריב, כי שומע לא היה לו. ותגבר הפעם יד מתנגדי הרפובליק ויאחרו את בחירת הקמיסיון עד יום השלישי הבא.

מה ראו על ככה בעלי ברית הבורבנים לקנא לכבוד הפרינץ המת? את החירה הזאת נמצא על נקלה בזכרנו את סבת השאון היה חק [חוק] פרי. החוק הזה הוצע לפני נבחרי העם כי אור (MARS 15). מן כ"ה סיון עד י"ח תמוז במשך חמש עשרה ישיבות נשאו ונתנו בחק הזה בבית הנבחרים, וירבו להוכיח כי צדק שר השכלת העם, האדון פרי, בחפצו לאסור איסור על אלה מחברות ישו [מסדר קתולין] אשר אין להם רשיון מאת הממשלה לכונן בתי ספר. האדון פול-בר, בלקוטיו מהספרים אשר ינתנו בבית ספר אלה להילדים, ואשר קראם מעל הבימה, הראה לדעת מה נשתתות הנה התורות אשר יורו שמה, מה רעה פעולתם על לב התלמידים. "החטא יחטא הבן", ישאל בספר אחר, "בשמחו למות אביהו אשר הניח לו ירושה?" — "לא", יענה המחבר, "לא, יען לא למות אביהו כי אם לירושה ישמת" וכאלה רבות.

אך עוד טובים מזה הדרושים הנפלאים אשר ידרשו המורים האלה לפני עלמות אשר עוד לא טעמו טעם חטא. על דבר לידת ישו הנוצרי בלי גבר רק ברוח הקדש. על דבר מרים אמו אשר נשארה בכחוליה, על דבר מילת בן האלהים לכל תקותיה ופרטיה וכו'. וכו'. כל אלה הניעו את הנבחרים לקבל את החק אשר בו אולי יושם קץ לכל השערוריה הזאת. אך אויבי הממשלה לא יחפצו בו, יען חברת ישו, גם היא על אויבי הממשלה תתחשב, ולכן התאמצו לאחר

ולא בלשון מלאכים, נביאים.¹⁰ ניצני אותו סגנון המצויים במאמרים האחרים, חסרים במכתבים המדיניים.

מעיון במכתבים הללו מתקבל הרושם, כאילו העיסוק בנושאים הנ"ל ניכפה עליו בידי העורך והמו"ל, פרומקין, והיה למורת רוחו. באותה עת התעמק בן יהודה בביטוייה העיוניים והמעשיים של התחייה הלאומית, אך מאמריו בתחומים האלה מצאו דרכם לעתונים העבריים האחרים.

במאמרים שונים, שב בן יהודה והתייחס אל מאמריו הראשונים ב"השחר", "המגיד" ו"חבצלת", אולם את מכתביו מצרפת לא הזכיר.

למרות התעלמותו מהם, מהווים מאמרים אלה עדות צנועה, אך מובהקת, לשלבי התגבשותן של עמדותיו הלאומיות, הפוליטיות והחברתיות שבאו לידי ביטוי בעשרות שנות פעילותו העתונאית.

מתוך שמונת המאמרים ששלח בן יהודה ל"חבצלת" הירושלמי, בחרנו להביא אחד, ככתבו וכלשונו. מאמר זה מאפיין חלק ניכר מן המאמרים בתכנון ובסיגנונו המיוחד. המדובר במאמר הראשון, "צרפת", שראה אור בקיץ 1879. (כדי להקל על הקורא, ניתנו התיקונים וההשלמות בתוך סוגרים מרובעים — י"ל).

"צרפת"

פאריז כ' תמוז התרל"ט

עוד עניני המדינה בצרפת נבוכים עוד לא נחו המפלגות השנות [השונות] עוד לא חדלו מהפריע את מנוחת הממשלה, עוד

בן יהודה המבוגר



את בחירת הקמסיון עד באו הסנטרים הבנפרטים [הבונפרטיסטים] מלונדון, למען ירב מנינם ואז אולי תכריע דעתם.
 מבלי לירא פן נשגה, נוכל הגיד מראש כי יד הממשלה תגבר גם הפעם על אויביה וחק פרי יחק [יוחק] בספר חקי [חוקין] הארץ וכל עמל הקתולים, כל החרפות והגדופים אשר המטירו על הממשלה, כבמכתבי-עתייהם [עתונניהם], כן גם בדרושיהם מעל בימות בתי תפלותיהם, כל אלה יעלה בתהו וידיהם לא תעשינה תושיה.

שאר המאמרים:
 "מכתב מצרפת", א' דר"ח אלול התרל"ט.
 "מכתב מצרפת", י"ג באלול התרל"ט.
 "מכתבים מצרפת", י"ג בתשרי התר"ם.
 "מכתבים מצרפת", כ"ח בתשרי התר"ם.
 "מכתבים מצרפת", ט' כחשון התר"ם.
 "מכתבים מצרפת", י"ט בכסלו התר"ם.
 "מכתבים מצרפת", כ"ח בכסלו התר"ם.

1. ראה למשל א. בן אבי (עורך), כל כתבי אליעזר בן יהודה, כרך א', החלום ושברו, ישראל בארצו ובלשונו, ירושלים כ"ז להצהרת בלפור; ג. קרסל, "שאלה נכנדה", מאזניים מ"ט, חוברת 1979 (1); הנ"ל, "פסוק היסטורי", ידיעות אחרונות, 1 בדצמבר 1972; י. כנעני, "שנת היובל למאמרו הראשון של בן יהודה", מזרח ומערב, עמ' 291-296; י. קלוזנר, "הזרמים החדשים של הספרות העברית הצעירה", ניו יורק תרס"ז; אליעזר בן יהודה, החלום ושברו, מבחר כתבים בענייני לשון, ההדיר וצירף מבוא והערות ראובן סיוון, ירושלים 1978.
2. החלום ושברו, עמ' י"א.
3. בר גולדברג (1883-1800), משכיל וחוקר שנרד בין כירות אירופה השונות. מ-1853 חי בפאריז והתפרנס מהעתקת ספרים עבריים וערכיים. פרסם מאות מאמרים בעתונות העברית.
4. ידועים לנו שלושים מאמרים שנדפסו טרם עלותו ארצה. לא כולם מופיעים ברשומותיו של י. כנעני.
5. כך למשל פרסם "השחר" הווינאי את מאמריו של א. מ. לונץ תחת הכותרת: "מכתבים מירושלים", וב"חבצלת" נתפרסמו מאמריו של אלעזר רוקח "מכתבים מצרפת".
6. ראה: ג. קרסל, פגישה פרומקין — בן יהודה, דבר, ה' בסיוון תשי"ד (6 ביוני 1954).
7. ד. ילין, "מרחיבים מחויבים", בתוך: לקט תעודות לתולדות ועד הלשון והאקדמיה ללשון העברית, תר"ן-תשל"ל, ירושלים תשל"ל, עמ' 152.
8. ר. סיוון, "אליעזר בן יהודה ופועלו הבלשני", בתוך: החלום ושברו, מבחר כתבים בענייני לשון, ירושלים 1978, עמ' 28-31.
9. י. פלמן, "תרומתו של אליעזר בן יהודה לתחיית הלשון העברית", קתורה 2 (חשון תשל"ז), עמ' 93; ח. רבין, "העברית כבחירה רצונית וללא מיסוד", שם, עמ' 102-107.
10. "ספרות ולשון", הצבי 26, י"ב אב תרמ"ט.